

פסח

שאלות מרכזיות:

- איך הופכים זיכרון היסטורי לזיכרון מעצב?
- שילוב של תוכן וצורה: מה ואיך מעבירים?
- איך הופכים את ה"אני" לחלק מהלימוד?

מבנה השיעור:

פתיחה	30 דקות
לימוד קבוצתי	25 דקות
לימוד בחברות	30 דקות
אסיף	30 דקות
סיכום	5 דקות

פתיחה

המפגש היום יוקדש ללימוד על ליל הסדר. ליל הסדר, ערב ט"ו בניסן, הוא מעמד שנועד לקיים את מצוות "והגדת לבנך" (שמות יג, ח). מעמד שמוקדש לסיפור יציאת מצרים, לשימור ומסירה של הזיכרון. במסגרת הלימוד על החג נעסוק בשאלות של עיצוב זיכרון: כיצד נמסר הזיכרון בליל הסדר, כיצד הדרך בה נמסר או מסופר הסיפור הופך את הסיפור למשמעותי עבורי ועוד.

נפתח את המפגש בחוויות האיטיות שלכם: האם יש זיכרון מליל הסדר שנחקק בתודעה או מלווה אתכם? ניקח מספר דקות למחשבה, ואז נתחלק לקבוצות קטנות. כל אחד מהאנשים בקבוצה יספר על הזיכרון שלו, ולאחר מכן נסו לחשוב יחד מה הביא לכך שזיכרונות אלו נשארו אתכם.

מטרת הפתיחה היא חיבור אישי של המשתתפים לנושא המפגש, והעלאת נקודות למחשבה לגבי עיצוב זיכרון. המשתתפים יכולים להעלות זיכרונות מתקופות שונות בחייהם. במסגרת הדיון בקבוצות נבחן אלו מרכיבים משותפים לזיכרונות שהועלו, שבשלים זיכרונות אלו הותירו חותם. בקבוצות יכולות לעלות תגובות שונות: חזרה על מנהגים מסוימים מדי שנה, מרכיב ההפתעה וחריגה מהשגרה (למשל דרך השימוש בסמלים) וכיו"ב. בתום הלימוד בקבוצות מומלץ לערוץ סבב מהיר בין המשתתפים בשאלה מה הביא לכך שזיכרונות אלו נחקקו בתודעתם.

לימוד קבוצתי

השאלות מה הופך זיכרון לרלוונטי ומשמעותי, וכיצד הדרך בה נמסר הזיכרון משפיעה על כך, הן שאלות מרכזיות במסורת היהודית ובליל הסדר. ניתן למצוא התייחסות לשאלות אלו בהגדה של פסח, ובפירושים השונים להגדה. אחד הפרשנים שדן בשאלות אלו הוא רבי מכלוף יאנה בפירושו להגדה של פסח, "והגדתם לאבי". רבי מכלוף יאנה נולד בלוב בשנת 1902. בהיותו ילד נשלח לג'רבה, עיר רבנים ותלמידי חכמים. הרב היה פעיל מאד בחיים היהודיים, דאג לקהילה היהודית, גייס תרומות וכספים לפרנסת משפחות עניות ולתלמידים. הוא הכין את היהודים לעלייה לא"י, טיפל בעלייה מטוניס ומלוב באופן אישי. בשנת 1958 עלה לארץ ישראל והפך להיות רב היישוב פורת. רבי יאנה מתייחס לשאלות אלו דרך סיפור. נקרא יחד את הסיפור, ונפתח להתייחסויות (מבקשים מאחד המשתתפים לקרוא).

בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו

יש לדקדק למה הפיסקא זאת דבר בלשון יחיד, ובפיסקא שאחרי זה אמר "לפיכך אנו חייבים וכו'" בלשון רבים. ואפשר לומר על פי מעשה ביהודי אחד שהיה מגדולי הממשלה והמלך אהבו הרבה, וזה גרם לו שנאה וקנאה משרי המלך והיו מלשינים עליו עד שיום אחד המלך התרגז עליו וגזר עליו בית הסוהר עם עינויים לחם צר ומים לחץ. אחרי כמה שנים המלך מת והמלך שקם תחתיו נתן לו חנינה ויצא לחופשי. בצאת היהודי לחופשי עשה סעודה גדולה לקרוביו ובני משפחתו וככה המשיך מדי שנה בשנה. אך לעת זקנה ביקש משני בניו לקבל עליהם לעשות את הסעודה בכל שנה בתאריך הנקוב וכל אחד יעשה בביתו עם אשתו וילדיו מסיבה ושמחה לזכר הצלת אביהם. שנה אחת אביהם התלבש בבגדי עניים והלך לשני בניו לראות אם מקיימים את צוואתו. כשנכנס אצל בנו הראשון ראה אותם אוכלים ושותים ושמחים אבל לא בהתלהבות כל כך. שוב הלך לבנו השני וראה בני משפחתו מסובין בנחת לידי השולחן אבל ראה אחד מהילדים לקח כוס יין ושתה ואמר זה זכר לסבי שלא היו נותנים לו בבית הסוהר רק חצי כוס מים לשתות, קם השני ולקח אחד לחם והתחיל לאכול ואמר זה זכר לסבי שלא היו נותנים לו לאכול לחם רק פרוסה אחת יבשה, ואחריו קמו כל הבנים והבנות וכל אחד אומר דבר ואמר זה לזכר דבר פלוני, ומיד קמו יחדיו בשמחה ובריקודים ובהתלהבות גדולה והיו שרים בפיזטים ושירים וקולם היה הולך ומתחזק עד שהיה בוקע רקיעים. האב הבין ההפרש שיש בין שני אחים, כי הבן הראשון ומשפחתו אמנם היו אוכלים ושותים אבל לא היו מזכירים הניסים והנפלאות שנעשו לסביהם ולכך לא הייתה סיבה לחמם אותם ולהלהיבם, אבל הבן השני, כל אחד מבניו היה מזכיר דבר מהניסים וזה גרם להם להתאחד ולהתלהב יחד ולשמוח ולרקוד מרוב שמחה על כן. לכן המגיד בתחילה אמר, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו וכו', שכל אחד יזכור מעניין הניסים שהיו לאבותינו במצרים ועל ידי זה כולם יתאחדו ויתלהבו לשמוח ולשיר.

(הרב מכלוף יאנה, ספר והגדתם לאבי, הגדה של פסח, פסקה מ"ו)

רבי מכלוף יאנה, 1902-1998 - האדמו"ר מכלוף יאנה נולד בשנת 1902 בלוב. בהיותו ילד נשלח לג'רבה, עיר רבנים ותלמידי חכמים. הרב היה פעיל מאד בחיים היהודיים, דאג לקהילה היהודית, גייס תרומות וכספים לפרנסת משפחות עניות ולתלמידים. הוא הכין את היהודים לעלייה לא"י, טיפל בעלייה מטוניס ומלוב באופן אישי. ב-1957 השלטונות עקבו אחר פעילותו והוא נאלץ לעבור לצרפת. בשנת 1958 עלה לארץ ישראל והפך להיות רב היישוב פורת. הרב מכלוף כתב שלושה ספרים "שמעו בנים", על התלמוד וחלקי שולחן ערוך. "בשמים ראש", פירוש על התורה ומערכות המנהגים לכל עדה ועדה, ו"ספר והגדתם לאבי", פירוש על ההגדה של פסח.

(מתוך האתר: <http://www.netanya-moreshet.org.il>)

- מה "הצית" את ההתלהבות במשפחת הבן השני?
- מה הופך את הזיכרון למוחשי ולמשמעותי לפי הסיפור?
- ההקבלה לליל הסדר: מה דומה? מה שונה?

רבי יאנה מספר על אב יהודי שביקש מבניו לערוך סעודה לציון שחרורו לחופשי. כאשר בודק האב כיצד בניו חוגגים את זיכרון שחרורו, הוא נוכח לדעת כי המשפחה של בן אחד חוגגת אמנם את שחרורו בסעודה חגיגית ובשמחה, אך עם זאת "לא בהתלהבות כל כך". לעומת זאת, כשהולך האב לסעודה של בנו השני הוא מגלה כי לצד השמחה והחגיגות, מתעוררת התלהבות אצל בני הבית. הסיבה להתעוררות ההתלהבות שמציג הסיפור היא שבני המשפחה מספרים את סיפור מאסרו ושחרורו, ומתחברים רגשית לחוויה של האב דרך ייחוס משמעות סמלית דרך מה שמונח על השולחן (לחם, יין וכו'). העלאת הסיפור דרך ייחוס המשמעות והשימוש בסמלים מעוררים בקרב בני הבית מעורבות רגשית.

רבי יאנה מקביל בין סיפור יציאת מצריים ובין הסיפור על האב. החובה על אדם בכל דור ודור להראות עצמו כאילו הוא יצא ממצריים נועדה לערב את המשתתפים באופן פעיל בסיפור, ובכך להפוך את הזיכרון לחי ומוחשי. השימוש בסמלים, במחוות (תנועות גוף וכו') וייחוס משמעות אליהם, מאפשרים לזכור את הסיפור בחושים ולא רק באופן שכלתני.

רבי יאנה מקביל בין הסיפור לבין סיפור יציאת מצריים בליל הסדר. בליל הסדר, סיפור יציאת מצריים מסופר דרך שימוש במחוות סמליות: מצה שמזכירה את לחם העוני במצריים, מרור וכו'. במשפחות ו/או בעדות מסוימות נהוגות מחוות סמליות נוספות (למשל הנפה של קערת הסדר מעל לראשי המשתתפים, על מנת לחוש את עול השעבוד וכו'). מומלץ לחזור לחוויות של המשתתפים ולשאול האם השימוש בסמלים אכן הופך את הזיכרון לחי ומוחשי יותר עבורם. בהקשר זה ניתן לעמוד על ההבדלים בין הזיכרון בסיפור לזיכרון של יציאת מצריים. בסיפור שקראנו, היכולת של בני הבית להזדהות ולחוש תחושות שמחה בשל שחרורו של האב/הסב מבוססת על קשר אישי, מה שהופך את ההזדהות לאינטואיטיבית יותר. לעומת זאת, יציאת מצריים רחוקה מהמשתתפים במקום, בזמן ובנסיבות היסטוריות. הפער יכול להקשות על יכולת ההזדהות. הבדל שני שיכול לעלות הוא שבעוד שבסעודה הזיכרונות עלו באופן ספונטאני, כל משתתף התחבר מנקודת-מבט אישית שלו ובמילותיו שלו, בסדר פסח העלאת הזיכרון והסיפור נעשית באופן מתוכנן, ומתווכת על ידי טקסט מוכן מראש, ההגדה של פסח. ההגדה והשפה בה היא כתובה עשויה לעורר תחושות של ריחוק וזרות. כך למשל מתאר דרור משעני במוסף "בלילה הזה" (מוסף מיוחד של עיתון "הארץ" לפסח) את הזיכרונות שלו מליל הסדר:

"ליל הסדר למעשה, הוא טקס של קריאת ספר; וזהו טקס מרתק וזר, מפני שעבור החילונים שבינינו הקריאה היא טקס אינטימי, חרישי, שבין האדם לבין עצמו, וטקס הקריאה שאנחנו שותפים לו בליל הסדר הוא טקס של קריאה פומבית, של קריאה בקול רם, ולעתים גם טקס של קריאה קולקטיבית, כלומר של קריאה המתחלקת בין היושבים לשולחן. אבל בעיקר הוא מרתק מפני שעבור רובנו זהו טקס של קריאה בטקסט מוכר לכאורה ובכל זאת זר, בספר שמועלה אלינו בכל שנה מן "המרתף" של הלשון העברית ושל הספרות העברית, ספר שלמרות הקריאה החוזרת בו נותר בדרך כלל סתום, אפילו מאיים (אני נזכר בחרדת-ילדות: שלא אטעה בהגיית המלים המשונות שביקשו ממני לקרוא בקול רם)."

הפער בזמן, במקום וכו' מציב אתגרים ייחודיים במסירת זיכרון יציאת מצריים, וביכולת ההזדהות עמו. מומלץ לבחון בקבוצה האם וכיצד גישרו בביתם (או במסגרות אחרות) על הפער בקבוצה עשויות לעלות התייחסויות שונות. כך למשל, יכולת הזדהות והמוחשיות של הזיכרון יכולה להתבסס על קשר אישי להורים, והמשמעות שהם ייחסו לסיפור ולמעמד ליל הסדר. הפער "מתווך" על ידי דרך שבה חווים ההורים (או הסבים) את סיפור יציאת מצריים. התייחסות אחרת שיכולה לעלות היא התחברות לסיפור דרך לימוד והקבלה בין מה שאירע בעבר לתופעות בנות

זמננו. כך למשל, גם אם שעבוד מצריים חל בנסיבות היסטוריות שונות מימינו, ניתן להקביל בינו לתופעות של שעבוד ושליטת החירות בזמננו.

לימוד בחברותות: כאילו הוא יצא ממצריים

הלימוד הקבוצתי העלה שאלות על עיצוב זיכרון: כיצד הופכים זיכרון של אירוע היסטורי, שרחוק במקום ובזמן, לזיכרון חי ומוחשי ולזיכרון שהוא חלק ממני, זיכרון שמזדהים עמו והוא בעל משמעות ורלוונטיות לחיינו. שאלות אלו יעמדו גם בבסיס הלימוד בחברותות.

בחלק זה של המפגש, נלמד בחברותות קטעים מתוך ההגדה של פסח. המונח "הגדה" מתייחס בפועל להגדות. במהלך השנים הוצאו לאור מהדורות שונות של ההגדה (כאלפיים), כאשר חלק גדול מעורכי המהדורות הוסיפו פרשנויות, הן על סיפור יציאת מצריים ו"מה שהיה", אך גם ובעיקר על האופן שבו הסיפור והטקסט בהגדה מתחבר לתקופתם ולהתנסויות שלהם.

פרופ' אביגדור שנאן מתאר את תהליך ההתפתחות הדינאמי של ההגדה:

המבקש להבין את תולדות ההגדה כדאי שיאמץ לעצמו את דימוי העץ, שישנם לו שורשים הסמויים מן העין, גזע ההולך ומתעבה עם הדורות, וענפים וענפים ואף זלזלים אשר חלקם התייבשו ונשרו עם הזמן, חלקם החליפו כוח והתחדשו וחלקם פנו לכיוונים שונים ואף מנוגדים. שורשי ההגדה הם בתקופת הבית השני (מאז ימי החשמונאים, כך נראה לומר) ובתקופת חז"ל, עד להעלאת ההגדה הראשונה בתקופת הגאונים על הכתב (ככל הנראה במאה השמינית לספירה). הגזע שהלך והתרחב הוא קורות ההגדה מאז נכתבה לראשונה ועד שזכתה לראות את אור הדפוס (בסוף המאה ה-15). הענפים והזלזלים, על פי אותו דימוי, הם התפתחויותיה של ההגדה מאותם ימים ועד היום. מדובר אפוא בשלוש דרכי-העברה של ההגדה: תחילה בעל-פה, לאחר מכן גם בכתב-יד ולבסוף בדפוס ובשלוחותיו

(אביגדור שנאן, "בלילה הזה", מוסף מיוחד של עיתון "הארץ" לפסח, 9.4.2006)

למעשה, מציג שנאן, נוצר סביב ההגדה תהליך דינאמי של עדכון ופרשנות, רב-שיח תוסס ומגוון שאליו נתוודע דרך הלימוד בחברותות. כל חברותא תלמד קטע אחר מההגדה, כאשר לכל קטע נלוות פרשנויות מהגדות שונות. במסגרת הלימוד נסו לבחון כיצד כל פרשנות יוצרת דיאלוג עם ההגדה, כיצד נטווה החוט המקשר בין עולם התוכן של הפרשן או הפרשנית ובין הטקסט?

לימוד בחברותות: כאילו הוא יצא ממצריים

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכ'ל, כל דצריך ייתי ויפסח. השתא קכא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

(תרגום: זה לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצריים, כל רעב ישב ויאכל, כל נצרך יבוא ויפסח. השנה כאן, לשנה הבא בארץ ישראל. השנה עבדים, לשנה הבאה בני חורין).

מסיר הקערה מעל השלחן, מוזגין כוס שני וכאן הבן או אחד מן המסבים שואל:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?

שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה - כולו מצה!

שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, - הלילה הזה מרור!

שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת, - הלילה הזה שתי פעמים!

שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין, - הלילה הזה כלנו מסבין!

מניח את הקערה על השלחן. המצות תהיינה מגולות בשעת אמירת ההגדה.

עבדים היינו לפרעה במצרים, ויציאנו יי אל הינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חכמים, כלנו נבונים, כלנו זקנים, כלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספור ביציאת מצרים. וכל המרבה לספור ביציאת מצרים הרי זה משבח.

ויקרא משה, אל-כל-ישראל, ויאמר אלהם שמע ישראל את-החקים ואת-המשפטים, אשר אנכי דבר באזניכם היום; ולמדתם אתם, ושמרתם לעשותם... יישאלך בנך מחר, לאמר: מה העדות, והחקים והמשפטים, אשר צוה ה' אל הינו, אתכם. ואמרת לבנך, עבדים היינו לפרעה במצרים; ויציאנו ה' ממצרים, ביד חזקה. ויתן ה' אותות ומפתים גדלים ורעים במצרים, בפרעה ובכל-ביתו לעינינו. ואותנו, הוציא משם למען, הביא אתנו, לתת לנו את-הארץ, אשר נשבע לאבותינו. ויצונו ה', לעשות את-כל-החקים האלה, ליראה, את ה' אל הינו--לטוב לנו כל-הימים, לחיותנו פהיום הזה. וצדקה, תהיה-לנו: פי-נשמר לעשות את כל המצוה הזאת, לפני ה' אל הינו כאשר צונו.

(דברים ה, א-ו, כ-כג)

"גלתה יהודה מעוני" (איכה א', ג) על שאכלו חמץ בפסח, דכתיב: "לחם עוני". דבר אחר על שגזלו מתנות עניים. וזה שאמר: הא לחמא עניא, זהו לחם עוני, מצות שמורות כהלכתם וכמשפטם, אשר בזה נתקן העוון הראשון שסיבב הגלות המר. כל דכפין יתי ויכול (כל מי שרעב יבוא ויאכל), לתקן בזה העוון השני, בנותנו מלחמו לדל, לעני ולרעב, ומעתה והואיל ונתקנו העוונות שגרמו לגלות, לפיכך אנו מלאי תקווה כי השתא הקא (השנה כאן), אבל לשנה הבאה בארץ ישראל בני חורין

(חזון עובדיה בשם שמחת הרגל למרן חיים יוסף דוד אזולאי, ירושלים, 1806-1727)

זמן רב לא ביקרתי בתחנה המרכזית הישנה בתל אביב. זה לא כבר עשיתי בה כמה שעות. אם יש נפשך לדעת את ישראל האחרת, לך לך שמה. לעיניי חלפו ללא הרף תועפות רומנים וטורקים ופורטוגלים, וניגרים וגנאים וסינים ותאילנדים, בוני פיתום ורעמסס שלנו וכן שרתיה וגורפי ביביה של העיר העברית הראשונה. רבבות גברים עיריים. עדה גדולה של מבקשי 'לחם ועבודה'. הם באו לשבור שבר בישראל, אנשי העבודה השחורה, עובדי הכפיים...אולי אין הם דומים בדיוק לאבותינו העבדים בשעבוד מצריים. נותנים להם תבן ללבן לבנים ואין הם מוכים בשוט, אך הם העבדים הזרים החיים בינינו ולידינו באזורי דרומה של העיר, לא בצפונה. ומהם אבות לילדי גן, דוברי עברית. כיצד ומתי ייעקרו מכאן? תל אביבי היא גם הם. כה קרובים כה רחוקים.

ערב פסח. כמה מקרב המעבידים יזמינו, לשם שינוי, בחג החירות, בשם אהבת הגר, את אחד האלמונים האלה להסב עם בני ביתו אל השולחן? יש לשער כי כולם יישארו הלילה הזה בחדריהם הדחוסים, אומרים את הגדת פסח שלהם

(חיים גורי, מתוך ההגדה הישראלית, עמ' 34)

על ארבעה בנים

ברוך המקום, ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא. כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.

חכם מה הוא אומר? מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה "אלהינו אתכם? ואף אתה אומר לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

רשע מה הוא אומר? מה העבדה הזאת לכם? לך - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעקר. ואף אתה הקהה את שניו ואמר לו: בעבור זה עשה "לי בצאתי ממצרים. לי - ולא לו. אילו היה שם, לא היה נגאל.

תם מה הוא אומר? מה זאת? ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו " ממצרים, מבית עבדים.

ושאינו יודע לשאול - את פתח לו, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה " לי בצאתי ממצרים.

אמנם אחרי אומר הישמר לך פן תשכח וכו' אשר הוצאתיך וכו'. ראה, והנה היה מקום יאמרו ישראל, גם שאני לא אשכח מה שראיתי בעיני, אך בני מה אעשה לו. כי לא ראה, ולא ישיב על לב יציאת מצריים, וישכח ממנו.

לזה אמר, עשה זאת איפה ושים בלבו הדבר. והוא במה ש"כי ישאלך בנך לאמור", שהוא שישאל כדי לאמור לו אתה את התשובה. ושאלתו היא: "מה העדות וכו' ", ואז אמרת דברים שישתקעו בלבו באופן לא ישכח כאשר יתבאר בס"ד.

(תורת משה לאלשיך הקדוש, מתוך הגדה של פסח חכמי ספרד, עמ' צ)

את פתח לו- את בטח בו (אלקביץ, אשלים בהמשך)

שהושתקו מלשאל

שאינו יודע לשאל אינו רק הילד הקטן והביישן מטבעו שנמנע מלפצות את פיו. עבור אנשים רבים בחברות רבות, אלה "שאינם יודעים לשאל" הם אלה שהושתקו על ידי החברה. אף אחד מעולם לא שאל לדעתם בנושאים רבים והם התרגלו שלא לחשוב על נושאים אלו. הם התרגלו שממילא נושאים אלו אינם שייכים להם, ולבטח אין להם מה לשאל או להוסיף עליהם.

התרבות השלטת לאורך הדורות השתיקה את הקול הנשי והפכה אותו ללא-רלוונטי. אפילו לאחר שהתפתחה הדמוקרטיה, עבר זמן רב עד שנשים היו רשאיות להטיל את קולותיהן לקלפי בבחירות במדינות רבות, להשמיע את קולותיהן ולשאל את שאלותיהן בחברה הכללית. החברה היהודית גם היא השתיקה את קולותיהן של הנשים, וחינכה אותן לא לשאל. היא הדירה אותן במיוחד מהעיסוק היהודי המרכזי – תלמוד תורה.

יחד עם זאת, תמיד היו נשים שהתעלו מעל לנורמות החברתיות וידעו לשאל ואף לענות – כך אמא שלום, אשתו של רבי אליעזר וברוריה, אשתו של רבי מאיר, שתיהן מתקופת המשנה. הלילה הזה עלינו לראות מי הם אלה, מבין היושבים סביב שולחן הסדר, שהושתקו מלשאל, ולעזור להם להיפתח, לשאל ולספר.

(טובה הרטמן, ההגדה הישראלית, עמ' 51)

נקודות למנחה בזמן הלימוד בחברותות:

הלימוד בחברותות פורש פרשנויות להגדה מתקופות שונות, לצד המקורות התנאים והמקראיים של ההגדה.

קטע הלימוד הראשון (שפותח את המגיד) פותח במזמור "הא לחמא עניא" ומסתיים ב"עבדים היינו". המזמור "הא לחמא עניא" מצביע על לחם העוני, המצה, כלחם שאותו אכלו אבותינו במצריים. המזמור ממשיך בהזמנה לכל עני לבוא ולהתארח על שולחן הסדר, ונחתם ב"לשנה הבאה בירושלים", הבעת תקווה לגאולה עתידית.

ההגדה "חזון עובדיה" מצטטת מתוך ספרו של רבי חיים יוסף אזולאי, שבו הוא קושר קשר סיבתי בין ההזמנה לעני להתארח ובין הקריאה לגאולה. בני ישראל גלו כיוון שחטאו בגזילת מתנות עניים. מתן הלחם לעני ולדל הוא תיקון העוון, מה שנוטע את התקווה שתבוא הגאולה. דבריו של רבי חיים יוסף אזולאי הם אמנם ניתוח של מאורעות העבר, אך הוא מביע דרכם מסר לקהילה: מחד, הצבעה על חשיבות הדאגה לעני והמחויבות כלפיו, ומאידך, נטיעת תקווה שהגאולה קרבה.

פרשנות שנייה שמובאת היא על "עבדים היינו". "עבדים היינו" מבוסס על נאום הפרידה של משה מבני ישראל, שבו הוא מצווה אותם לספר לבניהם על יציאת מצריים. הפרשנות של חיים גורי, מתוך ההגדה הישראלית, מותחת ביקורת על תופעה עכשווית בחברה בישראל, היחס לעובדים הזרים.

אסיף

- סבב: פרשנות שהתחברתי אליה או סיפור/ פרשנות שאני הייתי רוצה להוסיף להגדה

סיכום

המפגש היום הוקדש ללימוד על ליל הסדר ועל ההגדה של פסח. את הלימוד הנחו שאלות עיצוב זיכרון: כיצד נמסר הזיכרון בליל הסדר, כיצד הדרך בה נמסר או מסופר הסיפור הופך את הסיפור למשמעותי עבורי. דרך הלימוד של רבי מכלוף יאנה עמדנו על החשיבות של שימוש בסמלים וייחוס משמעות כאמצעי שמעורר התלהבות ומעורבות רגשית. במסגרת הלימוד התוודענו גם לרב שיח תוסס סביב ההגדה של פסח. ההוגים והפרשנים השונים שלמדנו פרשנים אלו בחרו להיות סוכנים אקטיביים במסירה של הזיכרון וסיפור יציאת מצרים, זאת תוך יצירת דיאלוג בין עולם התוכן והמציאות שהם חיו בה ובין הטקסט.

בעקבות מה שלמדנו, אני רוצה לסיים את המפגש בהזמנה אליכם לקחת חלק בהתחדשות של העץ וענפיו, אם נשתמש במטפורה של שנאן: לחשוב מה הייתם רוצים להוסיף, לעדכן או לפרש בליל הסדר שלכם.

.....

והגדת לבנך וגו'

פסוק זה של "והגדת לבנך" הוא מצוות עשה כמו שאר רמ"ח מצוות עשה של התורה...ולפי דעת הילד, נוהג עמו אביו...זוהו שורש גדול לחיזוק היהדות, שאם הוא יחידי שנמצא בדרך, הוא צריך להוציא את הדברים האלו מפיו ובייחוד את יציאת מצרים, כי אע"פ שהדברים עתיקים שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותם, הוא צריך להוציא את הדברים מפיו, שאם מוציאים הדברים מן הכוח אל הפועל מתעורר הלב, ואינו דומה מי שחושב הדברים בלבו לזה שמוציא אותם מפיו.

(פירוש ילקוט מעם לועז, בתוך הגדה של פסח, חכמי ספרד, קו-קז)

להרחבות:

ההגדה הישראלית

הגדה של פסח, חכמי ספרד

הרב מכלוף יאנה ספר והגדתם לאבי : הגדה של פסח ... סיפור נסים ונפלאות שעשה השי"ת לעדת מי

מנה. בני-ברק : דפוס ל. פרידמן, תשנ"ט.

בלילה הזה, מוסף מיוחד של עיתון הארץ לפסח